

«ЕНЕРГІЯ ХОЛОДНА, МОВЧАЗНА, А ПРОТЕ НЕОБОРИМА...»: МОДУС САМОТОТОЖНОСТІ В АВТОБІОГРАФІЇ П. КУЛІША

Юрій МАРИНЕНКО (Київ)

У статті здійснено системний аналіз авторцепції П. Куліша; докладно розглянуто автобіографічний нарис «Жизнь Кулиша».

The systematic analysis of author's reception of P. Kulish is fulfilled; the author-biographic narration «The Life of Kulish» is investigated in details.

Є в науково-критичному осмисленні особистості Пантелеймона Куліша одна особливість – показувати його в ракурсі суперництва Шевченко – Куліш. Якщо Т. Шевченко, зазначав О. Білецький, характеризує стан української літератури середини ХІХ століття, був «її видатним представником», то «далекий від скромності» П. Куліш «намагався будь-що стати», іронізував учений, «її організатором і, так би мовити, ватажком» [3, с. 256]. Має місце драматична колізія. Річ у тому, каже М. Наєнко, що Куліш був «людиною, що запізналася в свою епоху», в якій «вроджене амплуа лідера; а місце лідера – зайняте» [10, с. 442]. Зайняте, зрозуміло, Шевченком. Справді, ставши очільником і «призвідцем» української літератури, наголошував С. Єфремов, П. Куліш ніяк не міг погодитися зі статусом «блідого підголоска» Т. Шевченка, адже бути простим виконавцем «ролі поета» не дозволяли йому ні його розум, ні самолюбство» [4, с. 392].

Що цікаво: таку рецепцію своєї персони істориками літератури він підказав сам. Наприклад, іще від першої зустрічі, довідуємося з опублікованої 1868 р. автобіографії «Жизнь Кулиша», Куліш «не зовсім уподобав Шевченка за його цинізм», а Шевченкові «не здалась до смаку та аристократичність Кулішева»; річ у тому, пояснював, що «се зійшовся низовий курінник, січовик, із городовим козаком-кармазинником» [7, с. 249].

Водночас не викликає сумніву й той факт, що, наголошував М. Зеров, багатогранний талант митця й активність цього «літературного ініціатора» дійсно зробили його центральною дійовою особою українського літпроцесу 40-х – початку 60-х рр. «Навіть наприкінці своєї письменницької кар'єри він так добре розуміє чергові завдання українського літературного життя, що імponує навіть Драгоманову і драгоманівцям» [5, с. 191]. А що стосується адекватного розуміння суперечливої постаті Куліша, то воно можливе за умови, якщо, скористаємося думкою М. Наєнка, буде врахована «інтелектуальна домінанта в його таланті і зрештою – стильова епоха» [10, с. 443].

Драматичний конфлікт митця із сучасниками зумовлений передовсім колізією національної ідентичності української людини, яку Куліш намагався пояснити історичною «біографією» України. І справді: «ні на кому, може, не одбилось так наше національне лихоліття, як власне на

цьому письменникові» [4, с. 393], адже, пройшовши шлях від одного з перших «ентузіастів козаччини» до «якоїсь манії козакофобства» [4, с. 394], він мовби залишив по собі нащадкам «дві людини в одній подобі, якийсь ходячий контраст..., трагічну фігуру, що борсається в життєвих суперечностях» [4, с. 395]. Якщо, скажімо так, генеральна лінія української літератури перебувала в тенетах козакофільства, то Куліш, який, здається, пильно прочитав Шевченкове «дружнє посланіє», «од слова до слова», про «тую славу» мав свою думку. Отже, інтелектуально добре озброєний, виробив для себе, зазначає Є. Нахлік, «грандіозний задум» – змінити національний код українців, очистити його від чужих домішок, зокрема, замість козацької доміанти збільшити частку киево-руської спадковості національної ідентичності [11, с. 29–30].

Він був свідомий своєї життєвої місії. Скажемо більше: йому, зауважив Ю. Шевельов, настільки імпонувала роль «привідця, організатора, прокладача шляху» національної культури», що навіть у приватних листах відчувається «безнастанна поза повчання... Як ветхозавітний пророк, він один знає правду, путь спасіння й майбутнє» [6, с. 24]. Його завданням було, читаємо в листі до Т. Шевченка від 5 червня 1844 р., – «протирати очі своїм землякам» [6, с. 59]. А найефективнішим засобом для здійснення такого культурницького завдання Куліш уважав магію рідного слова. В автобіографії зазначав: «Яке б то добро можна зробити людям рідним словом на Вкраїні... Що то за дух праведний людський зріс в тому народіві доброду, звичайному, шановливому, коли б усяке і вчилось у школі, і слухало церковну проповідь, і читало книжки по-своєму! Була б ся земля твержею руського духу і честю всьому великому руському, та й слов'янському, мирові!...» [7, с. 242–243].

У процесі самоусвідомлення письменником власної персони з'являється образ шляхетної людини, яка намагається витворити свій кодекс поведінки, необхідний для виконання покладеної на нього історичної місії.

Прикметний тут епіграф до цитованої уже автобіографії «Жизнь Кулиша», у якості якого автор використав думку американського письменника-романтика Ірвінга Вашингтона: «Цікаво зауважити, як деякі уми, здається, майже творять себе, піднімаючись після кожної невдачі і торуючи свій самотній, але неухильний шлях, попри тисячі перешкод» [7, с. 234].

Що П. Куліш свідомо творив себе в буквальному розумінні слова, переконуємося, читаючи його щоденникові нотатки 1845–1848 рр. На цей час, як відомо, припадає петербурзький період життя митця, близьке знайомство з відомим російським ученим і видавцем П. О. Плетньовим. Плетньов, пише він у щоденнику 3 січня 1846 року, «проповідував мені одну ідею, важливу для будь-якого молодого таланту, – проводити якомога менше часу з людьми, які мені не пара по розумовому життю, тобто зі соїми колегами по службі». І справді, коментує далі Куліш, «що мене виховало

краще інших, якщо не те, що я завжди уникав своїх товаришів? Взагалі молодій людині, що прагне досконалості, – робить висновок, – *потрібно вибрати такі знайомства, які в яким-небудь відношенні можуть бути зразками й наставниками*» [9, с. 17] (тут і далі курсив мій. – Ю. М.). В іншому місці (запис він 16 жовтня 1846 р.) підтверджує істинність сказаного: дружба з Плетньовим позитивно на нього подіяла – «Я згармоніювався, керуючись його правилами, смаком і духом суджень» [9, с. 39].

Обраної стратегії поведінки – досконалої, гармонійної людини – Куліш дотримується вельми послідовно. Обов'язок шляхетної особистості, занотовує він 23 лютого 1847 р., – «пізнавати гідних людей і набувати в них собі на всякий випадок засоби для для добрих справ». Для цього слід використовувати всі можливі засоби. Скажімо, «найбільшу вигоду» власних літературних праць він бачить у тому, що вони дають змогу йому «зближуватися з будь-якою розумною й доброю людиною. Без літературної своєї репутації до багатьох із них я рішуче не мав би доступу» [9, с. 58–59].

Репрезентувати себе світові в образі такого ідеального діяча української культури, з амбіціями щонайменше Володимира Мономаха, якраз і мав на думці письменник в автобіографії «Жизнь Кулиша». За жанром – це есе-дослідження, що має ознаки повісті виховання. Показуючи складний процес формування особистості свого героя (автор пише про себе в третій особі, яку називає *Кулішем, Пантелеймоном, Панюшею, писателем, нашим писателем, сином, молодю дитиною, хлопцем* тощо), Куліш використав набутий досвід творення образів позитивних персонажів. Для виконання цього завдання обрав адекватний стиль викладу матеріалу. Він у нього піднесений, урочистий: «і велика була радість від того читання» [7, с. 241]; «чиніте суд по правді, безневинного обороняйте, хижакові злої волі вкорочуйте» [7, с. 255]. Остання обставина, зауважимо, була одним із аспектів культурницької діяльності П. Куліша, який скрізь пропагував шляхетний статус української мови. Наша мова, наголошував він у листі до Олександри Милорадович від 3 травня 1857 р., «із простонародньої ступила вже вгору і забирає в себе слова і форми із Святого Письма...» [6, с. 114]. Нарешті, сам об'єкт зображення є добре структурованим художнім образом. Тут автор, кажучи словами М.Бахтіна, «інтонуює кожну деталь свого героя» з позиції «цілого героя» [2, с. 9–10], а його «напружене позазнаходження» й дає змогу зібрати в цілість розпорошений у часі й просторі образ «всього героя» [2, с. 18].

Своєрідною точкою відліку, фокалізатором виступає для письменника фактор національної ідентичності. Куліш добре пам'ятав, якого він роду-племені й завжди на цьому наголошував. Він мислив себе нащадком тієї гілки козацтва, яке сферою свого самовираження обрало не поле бою, а ниву культури: «радувало з царськими боярами, спорудило цареві Петру «Малоросійську колегію», помагало цариці Катерині писати «Наказ» і

завести на Україні училища замість старих бурс»; отже, сам він вчився історії «від такого коліна, що спредку-віку не знало панщини», внаслідок чого в своєму житті повсякчас «шукав рівноваги серця і розуму, рівноваги хочу і мушу. Енергія холодна, мовчазна, а проте неборима ні щастем, ні лихом, була і є ідеалом його» [7, с. 249].

Для нього важливий факт належності свого роду до шляхетського стану України, проте, водночас, постійно акцентує увагу й на демократичності свого роду. З одного боку, підкреслює його старовинність, звязок із, так би мовити, історіо-націо-творюючим станом України й мовби виправдовуючись, показує причини, з яких батько, Олександр Андрійович, не став титулованим дворянином і «мусив приписатись у козаки» [7, с. 234]; відчується, йому приємно знаходити імена своїх предків на скрижальях історії. Скажімо, це стосується предків по материнській лінії «панів Гладких», які «ведуть свій рід від того Гладкого, що Хмельницький стяв йому голову» [7, с. 234]. З іншого, – хоч, уточнює, Куліші й мали вдосталь «поля, гаїв і сіножатей», і вважали їх багачами, «проте самі вони дідували в пасіці і пахали з наймитами землю» [7, с. 234].

Розповідати про своє дитинство, відчувається, для П. Куліша – істинна насолода. Відтак перед читачем постає барвиста картина малої батьківщини письменника: поля, гаї, «сіножаті з віглатими березами, осиками, дубами», а «пасіка з таємничим дідом і сумна повага на всьому видовищу обіймали душу молодій дитині якимся смутком веселим» [7, с. 238]. Улітку під час косовиці чи медозбору батько забирав усю родину на хутір, на пасіку – «то в його була, сказати б, Січ Запорозька» [7, с. 237]. Загалом життя в той час проходило без видимих потрясінь, нащадки козацької старшини гетьманщини занурилися з головою в розкошах добробуту: «Прості невчені люде були товариством, що збиралось по дрібних дворянських світлицях у Вороніжі. Замість політики згадували вони про старовину, оповідали щоденні случаи, співали пісень українських і добре підпивали наливкою та варенухою» [7, с. 236].

Поетичне відтворення хутірського життя родини Кулішів явно контрастує з іронічним тонуванням подружжя Товстогубів у Гоголевих «Старосвітських поміщиках», тим паче саркастичною моделлю династії Халявських із роману «Пан Халявський» Г. Квітки-Основ'яненка: там була показана деградація української шляхти. Кулішева апологія хутора пояснюється тим, що тут він бачив духовну ауру становлення майбутнього діяча української культури. Хутір, наголошував письменник у «Зазивному листі до української інтелігенції», у ХІХ ст. залишався останнім форпостом українськості, єдиним місцем, де «рука Божа» зможе знайти «живе зерно до засіву національної ниви» [7, с. 410].

Передовсім як ідеальне середовище формування національно свідомого письменника постає перед читачем галерея персонажів Кулішевих спогадів про дитинство. Так, читач довідується, що пристрасну натуру автор

успадкував від «Гарячих Кулішів» діда й батька; делікатність, витончену шляхетність – від двоюрідної сестри Лесі, чорнявої кароокої красуні з «лицем античним, як у Мілоської Венери» [7, с. 235]; чи схожої на царицю матері: «бувало, серед гучної беседи, загориться вона якою думкою праведною, устане з свого місця і велично вийде насеред світлиці, даючи рукою якийсь такий знак, що всі замовкли. І зачне вона глаголати, і всі її слухають, мов панотця в церкві» [7, с. 237].

Автор старанно селекціонує своїх персонажів за аксіологічним принципом. Зазвичай кожна особа потрапляє на сторінки тексту остільки, оскільки спричинилася до формуванні особистості Куліша. Наприклад, сестра Леся цінна тим, що від неї навчився читати й «наслухавсь він казок найкращих» [7, с. 235]; неписьменна мати, яка розмовляла тільки українською мовою, принесла «користь нашому писателєві» [7, с. 236] тим, що тим самим плекала в синові почуття відповідальності перед рідним словом; а «найбільша користь Кулішеві» від Михайла Максимовича полягала в тому, що «професор звертав його увагу на закони іскуства, а той ловив жадібно усяке його слово. Уся Україна скаже Максимовичеві спасибі за те, що вгонобляв молодий розум своєю розмовою...» [7, с. 243–244].

Якщо, зазначав письменник в «Дописках...» до автобіографічної поеми «Куліш у пеклі», першою його «заяложею вчителькою» була «засластьонена «Грамаатка», що дісталася йому від діда-прадіда, і за якою він навчився читати на колінах у «пренещасливої Лесі», то першою нянькою – ще старіша «досвідчана пісня, що й заколихувала його з вечора і будила вдосвіта» [8, с. 645]. Невичерпним джерелом пісенного слова була мати. Річ у тому, що для Катерини Іванівни, каже автор, пісня ніколи не була «забавкою: вона думала піснями»; «в неї було що слово, то й приказка; проміж двома чи трьома періодами речі вона, було вставляє співний поетичний дріб'язок з народної антології. Розмова її інколи бувала дуже весела або посмішлива, – гостре мала слово; а другим разом поведе речі поважні про святощі, про людську долю, про давні давна – і дитині Пантелеймону любо було її слухати» [7, с. 236].

Ось ці дитячі враження, переконує Куліш, матимуть питому вагу при виборі ним життєвої дороги. Так, навчаючись у Новгород-Сіверській гімназії, майбутній письменник познайомився з творами найвидатніших письменників того часу – Гулака-Артемівського, Кітки-Основ'яненка, Гете, Гоголя, Пушкіна, Жуковського. Та найбільший вплив на юного гімназиста мала саме збірка українських народних дум і пісень М. Максимовича, яка стала для нього «первою над усіма іншими. Заховавсь надовго Гете з Шіллером.... Приніс Куліш книжку в гімназію – і всі товариші заслухались... Поти носив і читав кожному, що почали вже від його втікати і його декламацію передражнювати. Тоді він узявсь та й вивчив напам'ять усю книжку, щоб ніколи з нею не розлучатись» [7, с. 242].

Із особливим пієтетом згадує Куліш людину «вищого товариства» – власницю сусіднього маєтку Уляну Терентіївну Мужилівську, яка «йому здавалась якоюсь царицею або богинею» й від якої він набрався «ідеального погляду на життя людське» [7, с. 237]. Ступивши малою дитиною в її пишні, як для провінції, покої, він був уражений: «і ті малювання, що там заглядев, ті меблі й утварі коштовні мріли в його виобразні дивом якимся, мов у того Скита, що побував у Періклових Атинах; а образ Уляни Терентьовни..., наче, яка музика, проймав усю його душу» [7, с. 238].

Епізод близького знайомства з Мужилівською був етапним у становленні Куліша. І не тільки тим, що великосвітська пані, опікуючись освітою свого улюбленця, переконала батька віддати талановиту дитину до вищої школи (гімназії), тим самим уберегла хлопця від долі пересічного повітового чиновника. Справа в тих враженнях, які викликала сама особа Кулішевого янгола-хранителя, тій аури культури, яку вона створила навколо себе. За яскравим світлом, що його випромінювала господиня дому, вже «недобачав він матері своєї і сестри-в-первих Лесі. Цивілізація поборолала тут просту природу: демократична душа отрока зробилась аристократичною, – тільки не в ледачому розумі[нні] сього слова. З того ж бо ще періоду життя свого почав Куліш гордувати малою долею звичайного чоловіка і допевнятись гори над усіма ровесниками» [7, с. 238].

Словом, йому настільки імпонувало все побачене в цьому домі, що захотілося на все життя стати частинкою цього світу, подібним до його господині. Отже, свою розповідь про своє «Я» письменник вибудовує так, аби в уяві читача «аристократичність артисто-козацька» [7, с. 262] стала візитною карткою створюваного образу. Нарцисизм автора, здається, не знає меж: «Кохавсь Куліш у чистоті і коло своєї особи вродливої і навкруги себе, кохався у порядку як до річей, так і до часу; а ухо в його дівоче: гнилого слова ніхто не чував від нього» [7, с. 249]. Він повсякчас наголошує на талантах і працездатності Куліша. «Куди його доля кидала, він брався за таку працю, яка була йому спідручна». Він добре малював, самотужки вивчив шість іноземних мов, грав на скрипці, «а мебелі його роботи є ще й тепер у столиці. З тим же запалом до праці бравсь він до хуторського господарства, до садовини, до будування. Сам собі скомпонував фасад і спорудив у хуторі будиночок такий, який, по його мислі, личить Україні» [7, с. 240], і т. д., і т. п. Цікаво порівняти з «автопортретом» Володимира Мономаха, який «коней диких диких своїми руками у пуцах в'язав», «сам робив, на війні і на ловах, вночі і вдень, у спеку і в мороз, не даючи собі спокою» тощо, словом, був у своєму житті, хвала Богу, «на всі діла людські потрібним» [12, с. 373].

Ясна річ, така багатогранна натура користувалася великим авторитетом: за неординарний письменницький талант і культурницьку

діяльність його шанували П. Плетньов, М. Грабовський, М. Костомаров; навіть сам цар Микола захоплювався його акварелями; а, скажімо, у кобзарів викликав повагу, тим що знав напам'ять багато народних дум. «Здивуються, було, діди, ніколи такого дива не бачивши, а потім усю душу свою перед ним розкривають. Величним здається нашому народові його рідний епос, як стародавнім грекам, що мовляли: божественний омирос!» [7, с. 242]. При цьому, наголошує автор, усі добрі справи його герой робив, не сподіваючись на матеріальну винагороду, сам роздавав гроші бідним і прощав недругів.

І, зрозуміло, намагався поділитися своєю шляхетністю із сучасниками, яким у житті менше пощастило. Скажімо, піклувався, аби Шевченко мав змогу поїхати за кордон з метою вдосконалення творчої майстерності. А в згаданих «Дописках...» Панько Небреха говорить про те, як Куліш рятував Шевченка: «він кишкової гесни, – і шафером його до себе закликав..., і в чужі непитущі, а вдовольняючі духа землі, мостив йому грошима дорогу і навіть на останці вже віку Тарасового дарував йому одному, без інших гостей, свої працьовиті вечори в Петербурзі...» [8, с. 672].

Звичайно, переконує автор, жити досконалій людині в недосконалому світі вельми непросто. Так, знайомство з «ідеальним світоглядом» Мужилівської «не в одній речі йому й зашкодило» [7, с. 237], загалом свого героя він показує людиною, що пройшла тернистою дорогою, страждала від своєї шляхетності: «писатель наш кривавив ноги на терновій стежці» [7, с. 236]. Саме цей ідеальний світогляд зіпсував стосунки з українцями й поляками. «Нелюбою», скажімо, була йому українська громада Петербурга, бо її «складали не самі Куліші та й не кулішівці. Усяких людців нашлось туди доволі» [7, с. 260]; а «Київську громаду ще менш він уподобав. Постеріг він там у піснях, у річах і звичаях якесь бурлацтво. Було в тій громаді людей доволі розумних, та чогось вони перед громадською черню нахилились» [7, с. 261].

Послідовний своїм принципам був Куліш і в особистому житті. Так, категорична відмова російськомовної дівчини вивчити українську мову, як зазначає автор, «одно слово, яке вона пробовкнула» – «Нікогда!» [7, с. 250], практично зруйнувала роман його героя з донькою П. О. Плетньова, внаслідок чого і «звернув Куліш свої думки про сем'ю, свій ідеал, на сестру Білозерського», яка відмовляла всім женихам, мовби (і знову напад нарцисизму) «його сподівалась, мо серце їй про любого козака віщувало». Та вирішальним при виборі нареченої, каже Куліш, було те, що вони «обоє старосвітського роду козацького, обоє зросли на піснях українських; обоє вдачі ідеальної і енергії неборимої» [7, с. 250–251]. Саме такою, уважав Куліш, і повинна бути дружина діяча української культури. В «Історичному оповіданні» він характеризує Олександрю Михайлівну Білозерську як «українку», «ентузіастку рідного слова», «велико чуйну до краси і сили рідного» слова, що плакала над Шевченковими віршами сльозами «воскресення в нову, вічну народну жизнь» [7, с. 364–365].

Цитовані уривки з, так би мовити, публічної автобіографії письменника, цікаві ще й тим, що вони вельми контрастують з тим образом Білозерської, що постає з особистого нотатника.

Річ у тому, що зазначена потреба внутрішнього вдосконалення вносила дисонанс у стосунки з нареченою. Узяти хоча б наступні два щоденникові записи. Так, у першому (від 20 серпня 1846 р.) автор висловлює філософське узагальнення, яким намагається пояснити охолодження почуттів до Олександри Михайлівни: «*Людина, що прагне вищих цілей, на жінку має дивитися більше як фізіолог, аніж як поет*». А в зміні почуттів до нареченої бачить, з одного боку, «*знак мого вдосконалення внутрішнього*», з іншого – «*наслідок тієї прагматичної обережності, з якою колись сприйняли в М[отронівці] мої полум'яні промови*» [9, с. 22]. Інший (від 25 серпня 46 р.) – розкриває сумніви й застереження «досконалого» Куліша щодо шлюбу й родинного життя: «*Замість видання народних пісень, літописів, антиків, я буду виробляти дітей; замість допомоги добрим трудівникам, я буду піклуватися про домашні потреби; замість об'єднання активних інтелектів в одну дружну родину, я вплетуся з родичами моєї дружини, зовсім духовно мені чужими!*» [9, с. 25].

Варто наразі додати, що й одруження Куліша з Білозерською на початку 1847 року було дещо несподіваним, адже відбулося воно напередодні, а не після, як планувалося раніше, закордонного відрядження письменника до Західної Європи. Тому, що Куліш, який був вельми невисої думки щодо інтелектуального рівня своєї нареченої й у щоденнику зазвичай називав її, Олександру Михайлівну, «*Господарські здібності*» («*Хозяйственные способности*») [9, с. 25], переживав, аби його суджена – селючка! – не стала посміховиськом в очах вищого світу Петербурга; отже, й не зіпсувала йому його власну репутацію. Відтак «досконалий» Куліш вирішив негайно вдосконалювати юну Білозерську. Тобто, перед тим, як представити її Петербургові, використавши власну поїздку до Європи, «європеїзувати» заодно й Олександру Михайлівну. Ясна річ, наставником обрав – себе. Оскільки така тривала мандрівка молодій неодруженій дівчині в товаристві чоловіка на той час була справою непевною з т. з. моралі, то вирішено було негайно брати шлюб. А в листі до О. Бодянського від 9 січня 1847 р. звучить несподівана мотивація: «*А в їй і грошенята є, – буде за що жити в Німеччині*» [6, с. 64]. Зрештою, не залишилася Олександра Михайлівна опіки з боку Пантелеймона Олександровича й у родинному житті. Іншими словами, дружина, зазначає Н. Барабаш, «зіграла роль «експериментальної моделі» в реалізації педагогічних устремлінь чоловіка» [1, с. 99].

Підсумовуючи сказане, відзначимо, що акценти, які застосовував П. Куліш у характеристиці власної особи, зумовлені вироблені романтичним світоглядом ідеалом національного поета.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Барабаш Н. Рід Білозерських і культурний світ України XIX – початку XX століть. – К.: Стило, 2007. – 264 с.
2. Бахтин М. Эстетика словесного творчества. – 2-е изд. – М.: Искусство, 1986. – 445 с.
3. Білецький О. Вибрані праці: В 2 т. – Т. 1. – К.: Державне в-во художньої літератури, 1960. – 503 с.
4. Єфремов С. Історія українського письменства. – К.: Феміна, 1995. – 688 с.
5. Зеров М. Лекції з історії української літератури (1798–1870). – Мозаїка, 1977. – 271 с.
6. Куліш П. Вибрані листи, українською мовою писані. – Нью-Йорк – Торонто: УВАН у США, 1984. – 326 с.
7. Куліш П. Твори: В 2 т. – К.: Наукова думка, 1994. – Т. 1. – 752 с.
8. Куліш П. Твори: В 2 т. – К.: Наукова думка, 1994. – Т. 2. – 768 с.
9. Куліш П. Щоденник. – К.: РВВ Інституту української археографії АН України, 1993. – 87 с.
10. Наєнко М. Художня література України: Програма-мінімум. – К.: Просвіта, 2005. – Ч. 1: Від міфів до реальності. – 660 с.
11. Нахлік Є. Україна між Сходом і Заходом, Азією і Європою: Погляд Пантелеймона Куліша // Пантелеймон Куліш: Матеріали і дослідження. – Львів – Нью-Йорк: В-во М. П. Коць, 2000. – С. 13–40.
12. Повість врем'яних літ: Літопис (За Іпатським списком). – К.: Рад. письменник, 1990. – 558 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Мариненко Юрій Васильович – доктор філологічних наук, доцент кафедри історії української літератури і шевченкознавства КНУ імені Тараса Шевченка.

Наукові інтереси: український літературний процес XIX–XX ст.

ВІБРАЦІЯ ДУШІ ПОЕТА І СВІТ. ПОЕМА ПАВЛА ТИЧИНИ «ЗОЛОТИЙ ГОМІН»

Василь МАРКО (Кіровоград)

У статті подається нова інтерпретація одного із шедеврів української літератури XX століття, відомої поеми П. Тичини «Золотий гомін».

A new interpretation of one of the 20th century literature masterpieces the famous poem by P. Tychna “The Golden Murmur” is given in the article.

Поєма Павла Тичини «Золотий гомін» – один із шедеврів української літератури XX століття. У ній відбився потужний спалах національного почуття автора, яке злилося з поривом українців до свого національного визволення наприкінці другого десятиріччя XX століття – після тривалих «років неслави» [11, с. 61].

Доля поеми складна, навіть драматична, як і доля автора й усього українського письменства за часів тоталітаризму. Написана 1917 року, вона тоді ж була надрукована в періодиці («Літературно-науковий вісник», № 5–